

З В І Т

за результатами всеукраїнського довготермінового спостереження
за виборами Президента України 2010 року
період: 1-20 грудня 2009 року

Зміст

<u>Вступ</u>	1
<u>Утворення виборчих дільниць та формування дільничних виборчих комісій</u>	4
<u>Робота Центральної виборчої комісії</u>	6
<u>Робота Окружних виборчих комісій (матеріально-технічне забезпечення, професійний рівень членів ОВК)</u>	7
<u>Використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців та залякування</u>	9
<u>Участь медіа</u>	10
<u>Ведення передвиборчої агітації кандидатами</u>	11
<u>Особливості агітації та регіональна специфіка</u>	12
<u>Робота Органів ведення Державного реєстру виборців</u>	15

Вступ

Громадянська мережа ОПОРА стурбована рівнем організаційної підготовки до дня голосування, до якого залишилося менш ніж місяць. Викликає занепокоєння той факт, що майже 10% органів місцевого самоврядування здійснили подання щодо утворення виборчих дільниць в останні дні відведеного терміну. ОВК були позбавленні можливості перевірити точність даних, що стосуються меж виборчих дільниць, кількості виборців, кількості будинків, місцезнаходження. Також залишається невизначеною процедура голосування громадян України, які проживають за кордоном та не перебувають на консульському обліку.

Загалом виборчу кампанію у грудні можна охарактеризувати як вільну та конкурентну. Всі кандидати мали рівний та безперешкодний доступ до засобів масової інформації. Втім, ОПОРА констатує, що переважна більшість агітаційних матеріалів у медіа розміщуються без позначки «політична реклама», що є спробою маніпуляції громадською думкою. В той же час, агітаційна кампанія набула рис безпосередньої, шляхом прямого спілкування з виборцями (участь кандидатів та їх представників у виборчих турах, ведення агітації в рамках кампанії «від дверей до дверей»).

За місяць до дня голосування зацікавлені сторони почали більш брутально використовувати чорний PR (поширення інформації, що завідомо шкодить репутації конкурента). Таким чином, ОПОРА констатує, що агітаційна кампанія перейшла межу від позитивно-рекламної, ключові

повідомлення якої направлені на презентацію в найкращому світлі свого кандидата, до негативно-викривальної, метою якої є зниження рейтингу конкурентів.

Спостерігачі Громадянської мережі ОПОРА продовжують фіксувати спроби впливу та залякування виборців. Крім оприлюдненої інформації у першому звіті організації, що стосувалася порушень у трудових колективах підприємств, почастишали випадки насильного залучення до масових заходів кандидатів студентства.

Протягом передсвяткового місяця кандидати активно розповсюджували подарунки, товари та послуги, організовували точки продажу речей за заниженими цінами, що супроводжувалося закликами голосувати за того чи іншого кандидата. Згідно чинного виборчого законодавства такі дії можуть розцінювати як підкуп виборців.

Виборчі комісії двох рівнів (ЦВК та ОВК) працюють в рамках законодавства, відносно відкрито для спостерігачів та журналістів. Втім, рівень підготовки членів окружних комісій є досить низьким (близько 70% членів вперше беруть участь у підготовці виборів), що призводить до затягування процесу прийняття рішень та зайвих конфліктів щодо процедурних питань. Утворення виборчих дільниць (ВД) супроводжувалося порушенням чинного виборчого законодавства. Майже 10 % органів місцевого самоврядування здійснили подання в останні дні відведеного терміну, що не дало можливість ОВК перевірити точність даних (кількість виборців, адреси, межі дільниць). Є випадки коли виборчі дільниці були створені пізніше встановленого законом строку. Основні кандидати на пост Президента України підготували та вчасно внесли подання щодо кандидатур на членів ЦВК.

Рекомендації

Окружним виборчим комісіям з метою дотримання чинного законодавства та забезпечення максимальної публічності і прозорості роботи:

- під час прийняття усіх рішень керуватись лише нормами закону, відкинувши емоції та вказівки виборчих штабів;
- організувати свою роботу таким чином, щоб до неї було залучено всіх членів комісії, а не лише керівний склад;
- вимагати від органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечення ними належних приміщень та матеріалів необхідний для роботи комісій.

Органам державної влади та місцевого самоврядування:

- в найкоротші терміни забезпечити ОВК необхідними приміщеннями та обладнанням, а також їх охороною;
- привести у відповідність до вимог законодавства приміщення для роботи ЦВК та голосування;
- посприяти ОВК у відкритті рахунків в органах казначейства.

Посадовим особам органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають намір брати участь у виборчій кампанії, агітувати за певного кандидата, взяти на період виборів відпустки та відмовитись від використання у виборчій період службового становища.

Органам ведення Державного реєстру виборців активізувати інформаційну роботу серед виборців, унеможливити доступ до особистих даних громадян третім особам.

Виборчим штабам кандидатів на пост Президента України:

- організувати навчання членів виборчих комісій щодо застосування виборчого законодавства;
- відмовитись від залучення до передвиборної роботи, в тому числі агітаційної, членів виборчих комісій;
- зобов'язати своїх членів ДВК (після створення ДВК) брати участь у засіданнях та роботі відповідних комісій;
- відмовитись від ведення агітації шляхом безоплатного або на пільгових умовах надання виборцям товарів та послуг.

Засобам масової інформації відмовитися від розміщення матеріалів агітаційного змісту без позначок «політична реклама» та тих, що проплачуються з-поза виборчого фонду.

Утворення виборчих дільниць та формування дільничних виборчих комісій

Утворення виборчих дільниць (ВД) під час виборчої кампанії 2010 року супроводжувалося порушенням чинного виборчого законодавства. Майже 10 % органів місцевого самоврядування здійснили подання в останні дні відведеного терміну, що не дало можливість ОВК перевірити точність даних (кількість виборців, адреси, межі дільниць). Є випадки коли виборчі дільниці були створені пізніше встановленого законом строку.

Основні кандидати на пост Президента України підготували та вчасно внесли подання щодо кандидатур на членів ДВК.

Згідно ч.6 ст.20 ЗУ «Про вибори Президента України» та Календарного плану основних організаційних заходів з підготовки та проведення виборів затвердженого Центральною виборчою комісією органи місцевого самоврядування (ОМС) мали підготувати подання щодо утворення виборчих дільниць ще до 17 листопада, а внести до ОВК - відразу після створення відповідних комісій. Однак, через те, що окружні комісії мали розпочати роботу (провести перше засідання) не пізніше 30 листопада, органи місцевого самоврядування знехтували нормою закону та не підготували подання завчасно у визначені строки. Фактично, більшість ОВК отримали документи від ОМС в крайні терміни. Тому комісії не мали можливості та часу перевірити дані. Це призвело згодом до того, що ОВК після перевірки відомостей були змушені вносити зміни у свої ж рішення, що є порушенням закону (зафіксовано у Дніпропетровській області). ОВК мали право це робити тільки за рішенням суду, до якого могла звернутися довірена особа одного з кандидатів (зафіксовано у Донецькій області).

Окремі органи місцевого самоврядування (зокрема в Запорізькій області) в листопаді направили відповідні подання до ЦВК. Хоча цей орган не має повноважень узагальнювати ці матеріали та передавати їх ОВК. В інших випадках, як наприклад у Волинській області в ТВО №20, ОМС внесли свої подання щодо утворення виборчих дільниць до районних рад, з тим щоб останні передали їх відповідній ОВК, які тоді ще не були утворені.

Переважна більшість органів місцевого самоврядування у період з 28 листопада по 7 грудня внесли подання щодо утворення виборчих дільниць до відповідних окружних виборчих комісій. Однак такі подання часто містили помилки та невідповідності, зокрема в частині визначення меж ВД, кількості виборців на кожній ВД, переліку будинків, визначення місцезнаходження ДВК тощо. Так, в ТВО № 83 (Запорізька обл.) ОВК до переліку меж дільниць не внесла частину вулиці Луначарського у м. Пологи. Як виявилось згодом, цих будинків не було в поданні внесеного міським головою м. Пологи В.Л.Корольовим. Помилку виявили працівники відділу ведення Державного реєстру виборців Полігівської РДА під час формування та внесення даних до автоматизованої системи. Відділ ведення реєстру, не чекаючи на зміни в Постанові ОВК, самостійно «приєднав» адреси «загублених» будинків до меж найближчої виборчої дільниці, з тим, щоб громадяни були включені до попереднього списку виборців, чим перевищив свої повноваження. За результатами виявлених помилок комісії мали право повертати ці подання на доопрацювання, що і вчинили ОВК у Дніпропетровській (ТВО № 25), Донецькій (№ 52), Луганській (№ 110, 113-115), Львівській (№ 121, 126), Миколаївській (№131, 132) та Хмельницькій (№ 192) областях.

Близько 10% органів місцевого самоврядування довільно потрактували норму закону та внесли подання щодо утворення виборчих дільниць в останні дні відведеного терміну (8-9 грудня). Така

ситуація мала місце в багатьох регіонах, зокрема у Волинській (ТВО № 19,20,23), Дніпропетровській (№ 33), Івано-Франківській (№ 86), Київській (№ 91,92, 94-98), Кіровоградській (101, 103), Одеській (№ 139, 144, 145), Полтавській (№ 147), Рівненській (№ 154, 155), Сумській (№ 160, 162, 164), Тернопільській (№ 167, 169), Хмельницькій (№ 190, 192, 194), Чернівецькій (№ 206) областях та м. Києві (№ 221).

Варто відзначити, що в багатьох випадках органами місцевого самоврядування була проігноровано норма закону про необхідність створення виборчих дільниць у кожному населеному пункті. Натомість пропонувалось створити одну виборчу дільницю на 2-3 населених пункти (зафіксовано у Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Тернопільській, Сумській областях.)

Процес утворення виборчих дільниць окружними виборчими комісіями теж відбувався в складних умовах з окремими порушеннями закону. Майже всі ОВК вчасно, а саме до 9 грудня включно, прийняли рішення про утворення виборчих дільниць. Проте 6 окружних виборчих комісій, грубо порушили закон, а саме строки прийняття рішень про утворення виборчих дільниць, зокрема ОВК ТВО № 7 та №8 (АР Крим) – прийняли відповідні рішення 10.12.09, ОВК ТВО № 145 (Одеська обл.) – 14.12.09, ОВК ТВО № 161 та № 163 (Сумська обл.) – 14.12.09, ОВК ТВО № 200 (Черкаська обл.) – 13.12.09. Причиною цього були внесення ОМС подань щодо утворення ВД поза терміни визначені законом, хоча відповідальність за порушення закону все одно лягає на плечі виборчих комісій.

Були зафіксовані порушення і під час виконання норми закону про оприлюднення рішень комісій щодо утворення виборчих дільниць. Згідно ч.12 ст.20 ЗУ «Про вибори Президента України» такі рішення мають бути оприлюднені в друкованих ЗМІ не пізніше як на п'ятий день після прийняття. Факти було зафіксовано в ТВО № 23 (Волинська обл.), № 37 (Дніпропетровська обл.), №128 (Львівська обл.), № 147 (Полтавська обл.), № 170 (Харківська обл.), № 194 (Херсонська обл.).

Також зафіксовані порушення щодо порядку утворення спеціальних виборчих дільниць. Наприклад, ОВК ТВО №19 у Волинській області утворила одну спеціальну виборчу дільницю для кількох лікувальних установ, що є порушенням ч. 4 і 7 ст.20 «Про вибори Президента України». Натомість в Закарпатській області, ОВК ТВО № 72 не створила спеціальної виборчої дільниці в Іршавському районі, хоча там є центральна районна лікарня.

Одним із показників рівня готовності кандидатів на пост Президента України та їх штабів до серйозної участі у виборах є кількість осіб, що делегуються штабами для роботи у ДВК. Згідно ч.2 ст.24 ЗУ «Про вибори Президента України» подання щодо кандидатур до складу ДВК могли бути внесені до ОВК довіреними особами кандидатів до 13 грудня включно. Так, внесли подання майже на всіх членів ДВК (понад 80%) довірені особи кандидатів на пост Президента України М.Бродського, В.Противсіх, С.Ратушняка, Л.Супрун, П.Симоненка, Ю.Тимошенко, В.Януковича, А.Яценюка, В.Ющенко. Перші троє з цього списку досягли таких результатів навіть не розгортаючи в більшості областей своїх місцевих штабів.

В Закарпатській області, зокрема в ТВО № 69 та № 72, спостерігачам стало відомо, що подання на ДВК від М.Бродського та В.Противсіх готувалися представниками Партії регіонів. А в Дніпропетровській області, а саме в ОВК ТВО № 31, 32, 33, довірені особи В.Януковича внесли подання щодо членів ДВК від імені кандидатів на пост Президента України О.Пабата та О.Рябокonia. Однак, голови цих комісій відмовились завіряти такі подання та відхилили їх.

Найменше представництво у ДВК матимуть кандидати на пост Президента України О.Пабат та О.Рябокonia, які в багатьох областях не подали жодної особи до складу дільничної комісії.

В Івано-Франківській області мав місце конфлікт в ОВК ТВО № 84, до якої в останній день з поданнями щодо членів ДВК звернулися довірені особи кандидатів на пост Президента України А.Гриценка та О.Мороза. Однак ці особи не мали з собою відповідних посвідчень, що підтверджували їх статус, тому ОВК відмовила у прийнятті подань.

В ОВК ТВО № 137 18 грудня стався інцидент у зв'язку з отриманням журналістом «Точка Опори» від одного з членів комісії інформації про кількість внесених довіреними особами кандидатур до складу ДВК. За словами заступника голови ОВК (Савецька Л.П.): «Сейчас он пойдет и растрезвонит везде. А нам еще доносят документы и будут доносить аж до 26». На зауваження журналіста про те, що подання мали бути зроблені до 13 грудня, вона відповіла, що журналіст не знає Закону. Інцидент закінчився тим, що член ОВК від Партії Регіонів (Ліпнягов П.П.) запропонував скласти на члена ОВК, який надав журналісту інформацію, акт про порушення. Після чого спробував силою виштовхати представника ЗМІ з кімнати ОВК.

Робота Центральної виборчої комісії

Актуальною проблемою зараз є можливість недофінансування виборчого процесу. Станом на 18 грудня, із передбачених на роботу ЦВК у 2009 році 50 377 900 гривень, профінансовано лише 0.6% від загальної суми. Ситуація погіршується тим, що 31 грудня, із завершенням бюджетного року, втрачатимуть чинність і цього річні бюджетні видатки. Також викликає занепокоєння те, що досі не унормовано питання голосування виборців на закордонних виборчих округах, що не перебувають на консульському обліку.

Закордонний виборчий округ

Закордонний виборчий округ включає 113 виборчих дільниць в 76 країнах. Найбільше виборчих дільниць утворено в Німеччині та Росії – по п'ять, там, відповідно, проживає 101928 та 57209 виборців (Постанова ЦВК №445 від 9.12.2009), тоді як в Молдові, де проживає 71357 виборців утворено всього дві виборчі дільниці. По чотири виборчі дільниці утворено в Польщі та США, 36756 та 5911 виборців відповідно. По три виборчі дільниці утворено в Італії та Іспанії, по 1109 та 4302 виборця. В 19 країнах утворено по дві виборчі дільниці та по одній виборчій дільниці в 51 країні.

Втім, Громадянська мережа ОПОРА занепокоєна неврегульованістю на законодавчому рівні процедури голосування на закордонних виборчих дільницях. Конституційний Суд своїм рішенням надав право громадянам України, які не перебувають на консульському обліку, голосувати на виборах Президента України, але в Законі України “Про вибори Президента України” не були визначені конкретні напрямки реалізації цього права виборцем, який перебуває за межами країни. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 17 Закону України “Про Центральну виборчу комісію” даний орган здійснює консультативно-методичне забезпечення діяльності виборчих комісій, приймає обов'язкові для використання в роботі виборчих комісій роз'яснення і рекомендації з питань застосування законодавства України про вибори. У зв'язку з цим ОПОРА звертається до Центральної виборчої комісії з рекомендаціями, щодо роз'яснень процедури голосування громадян України на закордонних дільницях. На нашу думку, чітке визначення процедур та захист прав громадян України, що перебувають на території іноземних держав нелегально, забезпечить можливість проголосувати сотням тисяч українців. Офіційна статистика надана консульствами, не відображає реальної картини щодо чисельності громадян України, тому більшість з них позбавлені права голосу.

Всього на підготовку та проведення виборів на закордонних виборчих дільницях буде витрачено 4 млн. гривень (Постанова ЦВК №469 від 11.12.2009)

Стан фінансового забезпечення підготовки проведення виборів Президента України

Стан фінансового забезпечення описаний в постанові ЦВК <http://bit.ly/520CEC> №520 від 18.12.2009. В ній ЦВК звертає увагу на те, що профінансовано лише 0,6% (1 090 500 грн.) від необхідних коштів на 2009 рік. Це прямо заважає роботі Центральної виборчої комісії та окружним виборчим комісіям в підготовці і проведенні виборів Президента України.

Взаємодія ЦВК з іншими суб'єктами виборчого процесу:

- згідно зі ст. 70 ЗУ «Про Вибори Президента України» ЦВК реєструє офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій. Реєстрація останніх закінчується 12 січня 2010 року. Так, на Президентських виборах 2004 року ЦВК було зареєстровано 3285 спостерігачів від іноземних держав та 9260 - від міжнародних організацій (всього – 12 545). Під час цієї виборчої кампанії, станом на 18 грудня, в ЦВК зареєстровано всього 268 міжнародних спостерігачів¹: за прогнозами Громадської мережі ОПОРА, що ґрунтується на цифрах, оприлюднених відповідними міжнародними організаціями, до дня виборів буде зареєстрована близько 1700 спостерігачів. Цей факт свідчить про значне зменшення уваги світової спільноти до виборчого процесу в Україні.

- 66 ст. ЗУ «Про Вибори Президента України» дозволяє уповноваженим представникам кандидатів у Президенти бути присутніми на засіданні ЦВК із правом дорадчого голосу. Спостерігачі ОПОРИ відзначають, що ЦВК забезпечує реалізацію цього права. Так, у відповідь на скаргу уповноваженого представника одного з кандидатів у Президенти про недостатнє висвітлення змісту проектів постанов, що приймаються під час засідання, Голова Комісії дав згоду на те, аби останні мали змогу ознайомлюватись зі змістом проекту постанов до початку засідання.

Рекомендації

Кабінету Міністрів України звернути увагу на неприпустимість зволікань з фінансуванням у 2009 році підготовки проведення виборів Президента України 17 січня 2010 року з боку Міністерства фінансів України та Державного казначейства України.

Робота Окружних виборчих комісій (матеріально-технічне забезпечення, професійний рівень членів ОВК)

Окружні виборчі комісії (далі ОВК) працюють відповідно до календарного плану підготовки до виборів ЦВК та чинного законодавства. Втім, є ряд проблем, які перешкоджають ефективно працювати членам комісії: недостатнє матеріально-технічне забезпечення, низький рівень правової освіти та мотивації роботи, пасивна участь 90% членів ОВК під час обговорення та прийняття рішень, формальний підбір з боку штабів кадрів.

¹ Міжнародні організації, що зареєстрували своїх представників для спостереження за Виборами Президента України в 2010 році (в порядку спадання кількості зареєстрованих спостерігачів): Міжнародна громадська організація сприяння розвитку виборчих технологій "За справедливі вибори", Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Міжпарламентська Асамблея держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, Міжнародна громадська організація "Український Конгресовий Комітет Америки"

Загальна картина представництва в ОВК наступна: переважна більшість - пенсіонери, порівну – безробітні та студенти. Близько 30% членів комісій мали попередній досвід роботи на виборах, значна частина ніколи не працювала навіть членами дільничних виборчих комісій. Саме цей фактор ускладнює процес підготовки та прийняття рішень, виконання належним чином своїх обов'язків. Досить часто посади голови та секретаря комісії займають громадяни без досвіду. Через це спостерігачі неодноразово фіксували конфліктні ситуації між рядовими-старожилами та недосвідченими керівниками. Крім того, частими є випадки відмов від роботи в ОВК. Причиною тому є низька платня, некомпетентність та небажання брати на себе відповідальність за процес. Постійна ротація призводить до ускладнення роботи самої комісії. Втім, загалом ОВК виконують покладені на них функції. Рівень правової освіти покращується завдяки тренінгам ОБСЄ, на яких також можна отримати посібники з застосування виборчого законодавства.

Виборчі комісії №№130, 132 (Миколаївська область) працювали цілодобово під час прийому подань на комплектацію ДВК. Втім, зафіксовано також випадки абсолютної некомпетентності керівництва комісії. Так, в ОВК №138 (Одеська область) протягом години голова та секретар ніяк не могли відкрити перше засідання, бо не знали, що обговорювати. В решті-решт, з аудиторії визвалася модерувати роботу інший член комісії, яка його відкрила та провела. В результаті, голова ОВК пішла на лікарняний, а секретар – відмовилася від роботи. Майже тотожний випадок трапився на Харківщині (ОВК №176).

Проблеми належного рівня роботи ОВК також стосуються матеріально-технічного забезпечення. Зокрема, відсутнє фінансування на транспортні витрати, подекуди члени комісій використовують канцтовари з символікою кандидатів, бо не мають достатньої кількості ручок, паперу, блокнотів. Виникають навіть курйозні ситуації. Після зауваження спостерігача щодо того, що всі члени ОВК користуються ручками з написом: «Янукович – наш Президент», а голова комісії одягнутий у куртку з символікою Партії Регіонів, виявилось, що папір подарував штаб Ю.Тимошенко, а написи з ручок та куртки вони планували постирати. Крім того, близько 15% ОВК працюють в дуже холодних приміщеннях, що не дозволяє, з їх слів, сконцентруватися на роботі.

Матеріально-технічне забезпечення роботи ОВК залежить від якісної роботи органів місцевого самоврядування. Зафіксовано випадки, коли невиконання вимог щодо матеріально-технічного забезпечення не дозволяє організувати роботу ОВК відповідно до вимог ЦВК та ЗУ «Про вибори Президента України». Наприклад, в ОВК № 86 (Івано-Франківська область), ОВК № 212 (Чернігівська область) відсутній сейф, ОВК №209 (Чернігівська область) немає приміщення для зберігання бюлетенів.

До 7 грудня всі ОВК **повинні були затвердити кошториси видатків** (ч.6 ст. 38 ЗУ «Про вибори Президента України»). Практично всі зробили це вчасно, проте деякі окружні комісії станом на 12 грудня (ОВК №№ 197, 200 Черкаської області, ОВК № 192 Хмельницької області, ОВК № 225 місто Севастополь), станом на 14 грудня - ОВК №№ 48, 49 Донецької області, станом на 16 грудня - ОВК №119, Львівська область, ОВК №138, Одеська область не впоралися з вимогами чинного законодавства.

Майже всі окружні виборчі комісії затвердили типовий кошторис видатків, який складався ЦВК відповідно до кількості виборчих дільниць в територіальному виборчому окрузі. Також під час спостереження було виявлено, що:

- не всі рядові члени ОВК володіють інформацією щодо розмірів кошторису, тому вони не можуть брати участь у контролі за раціональним використанням коштів;

- за неофіційною інформацією Рівненське обласне казначейство ще не відкриває розрахункові рахунки ОВК, чекаючи поки до них надійдуть звернення від усіх комісій, чим паралізувало роботу більшої їх частини.

Використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців та залякування

Кандидати в Президенти, що мають прихильників серед представників місцевої влади, керівників підприємств та вищих навчальних закладів продовжують активно використовувати адміністративний ресурс. Масштаби його застосування є доволі незначні порівняно з попередніми президентськими кампаніями. Втім, за здійснення тиску, залякування, підкуп виборців, винних необхідно притягувати до відповідальності. В той же час, центральні штаби кандидатів дають негласну вказівку місцевим представникам «за будь-яку ціну» забезпечити високий результат.

Під час візиту В.Януковича до Херсону, курсантів місцевого мореходного училища зняли з 5-6 пари та направили на мітинг. Мотивували молодь брати участь у заході наступним чином: «Хто не з'явиться, той на іспит може теж не приходити». А в Херсонському державному університеті всіх студентів 1-3 курсів під керівництвом заступника декана економіко-юридичного факультету Самаріна А.Ю. та першого проректора Мішова О.В. після пар змушували брати участь у цьому ж мітингу. Спочатку студентам говорили, що це не надовго і В.Янукович багато зробив для херсонців, а згодом почали погрожувати: «Якщо не підете, то ви не вдячні тим, хто робить для вас добро, тому у вас можуть несподівано з'явитися великі проблеми». Інформацію отримано від студентів обох навчальних закладів, спостерігачі не оприлюднюватимуть контактні дані молодих людей третім особам.

3 грудня **на честь Міжнародного дня інвалідів штабом В.Януковича** було передано 200 продуктових пакетів та партійну атрибутику Вінницькому міському управлінню соціального захисту населення, з метою передачі подарунків адресатам.

10 грудня в Тиврівському районі Вінницької області (села Строїнці, Краснянка, Ворошилівка, Маянів) двома бригадами лікарів здійснювалися **безкоштовні медичні огляди**, що супроводжувалися роздачею листівок та агітацією за В.Януковича.

11 грудня у Драбівському районі (Черкаська область) за дорученням Прем'єр-міністра депутат від БЮТ І.Савченко організував **урочисте вручення актів на право володіння на земельні ділянки**. На зустрічі були присутні заступник голови Драбівської районної ради, сільські голови Митлашівки та Великого хутора. Під час передачі актів громадянам, організатори неодноразово акцентували увагу учасників на визначних заслугах Ю.Тимошенко щодо запровадження спрощеної системи приватизації землі та проводили агітацію.

В Луганському національному університеті ім.Б.Хмельницького адміністрація гуртожитків зобов'язала обійти кімнати **та зібрати інформацію щодо того, за кого вони голосуватимуть**. Мета таких опитувань поки невідома.

Працівників Алчевського металургійного комбінату (Луганська область) активісти БЮТ агітували підтримати на виборах Ю.Тимошенко та переконували, що в кабінках для голосування **будуть встановлені камери, що фіксуватимуть «правильне волевиявлення»**

В рамках агітаційної кампанії у звітній період штаби кандидата В.Януковича продовжують роздавати виборцям куртки, светри, шарфи, парасольки з символікою кандидата (Харківська, Закарпатська, Хмельницька, Чернівецька області). Також відкрився новий соціальний магазин з символікою БЮТ у м. Корець (Рівненської області), де виборці можуть придбати теплий одяг за заниженими цінами.

Довідково:

Згідно з ч. 6 ст. 64 ЗУ «Про вибори Президента України»:

«Передвиборна агітація або надання виборцям грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, цінних паперів, кредитів, лотерей, що супроводжується закликами або пропозиціями голосувати чи не голосувати за певного кандидата або згадування його імені, вважається підкупом виборців.»

Положеннями ст. 157 Кримінального кодексу України та гл. 15-а Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено кримінальну та адміністративну відповідальність за перешкоджання, у тому числі шляхом підкупу, вільному здійсненню громадянами права обирати та бути обраними, а також вести передвиборну агітацію.

Участь медіа

Скорочені терміни виборчого періоду, тривалий карантин та аполітичність громадян під час новорічних і різдвяних свят є запорукою того, що штаби активно інвестують кошти у агітацію через традиційні медіа. Переважна більшість комунальних та приватних регіональних засобів масової інформації на платній основі надають рекламні площі та ефірний час для ведення агітації. Медіа орієнтуються на отримання максимальних прибутків за розміщення матеріалів кандидатів, що забезпечує рівний доступ кандидатів до ЗМІ. Втім, неприпустимою є маніпуляції громадською думкою з боку медіа та виборчих штабів. Інформаційні матеріали агітаційного характеру не маркуються позначкою «політична реклама». Таким чином виборців вводять в оману. Відповідальними за порушення норм законодавства є як виборчі штаби, так і засоби масової інформації.

Традиційно більшість матеріалів розміщується через пресу (близько 55%), менше, близько 30% - телебачення та радіо (дротове і FM-станції), найменше – Internet (до 15%). Агітація в різних медіа має відмінний характер. Якщо в пресі та на Internet-сайтах матеріали мають переважно прихований рекламний зміст, то на телебаченні та радіо – відверто агітаційний. Проблемою залишається відсутність маркування матеріалів кандидатів позначками «політична реклама», особливо у газетах та Internet. Фактично, виборців вводять в оману щодо суспільної важливості подій, коментарів кандидатів, а матеріали подаються у формі новин, статей-оглядів. За інформацію спостерігачів ОПОРИ від журналістів, що побажали залишитися анонімними, розміщення агітаційного змісту матеріалів без позначок «політична реклама» подекуди коштує у 1,5 – 2 рази дорожче, ніж з маркуванням.

Ставка штабів кандидатів на пресу не є випадковою. На думку спостерігачів Громадянської мережі ОПОРА, український свідомий виборець, або той, що намагається розібратися в політичній ситуації більше орієнтується на пресу порівняно з телебаченням. Крім того, одиниця площі в газеті є набагато дешевшою. Телебачення має велику аудиторію, але поки не дає можливості структуровано отримати інформацію щодо виборчих програм, обмежується гаслами та слоганами. В той же час, Internet на рівні регіонів не достатньо розвинутий, тому його не так

активно використовують штаби. Також цільова аудиторія ряду кандидатів не є активними користувачами всесвітньої мережі.

Довготерміновими спостерігачами зафіксовано поодинокі випадки перешкоджання кандидатам у розміщенні виборчих матеріалів. Так, «Херсонський вісник» вже третій тиждень поспіль відмовляє штабу В.Юценка у друці реклами, мотивуючи це тим, що макет надається не вчасно. В той же час, газета «Ріо - Бердичів» (Житомирська область) висвітлює в позитивному світлі лише кампанію кандидата А.Яценюка.

Втім трапляються випадки, коли видання пропонує на безоплатній основі розмістити матеріали кандидатів, але на таку пропозицію погоджуються одиниці. Так, газета «Місто» (м.Вінниця) розіслала листи всім штабам кандидатів про те, що готова поставити в номер інтерв'ю з кандидатами безкоштовно. Лише О.Рябоконт та О.Тягнибок відгукнулися на ініціативу видання.

Ведення передвиборчої агітації кандидатами

Передвиборча агітація кандидатів протягом звітнього періоду характеризується переходом від непрямого спілкування з виборцем до налагодження безпосередніх контактів. Два основні претенденти на пост Президента України Ю.Тимошенко та В.Янукович активно використовують «кампанію від дверей до дверей» (КВДД). Кандидати продовжують розповсюджувати матеріали, що наплюжють честь та гідність конкурентів, залучають до агітації посадових осіб, місцевих лідерів думки та щедро розповсюджують подарунки серед виборців.

Під час поквартирного обходу виборців агітатори складають списки своїх прихильників, противників, громадян, що не визначилися. Додатковим електоральним ресурсом для кандидатів потенційно може стати третя група виборців. Агітатори В. Януковича збирають на вулицях особисті дані громадян, щоб потім надіслати «агітзагін» до помешкання виборців. Штабом Ю.Тимошенко використовуються соціологічні опитування, метою яких також є збір контактів респондентів та визначення їх політичних уподобань. Крім того, питання анкети є тенденційними і можуть розцінюватися як агітація (наприклад, «Чи знаєте Ви, що Уряд Тимошенко забезпечує вчасну та повну виплату пенсій?»).

В той же час, кандидати скорочують масштаби вуличної наметової агітації. Завдяки переоцінці методів ведення кампанії щодо ефективності роботи агітаторів, які є переважно політично незаангажовані особи, що працюють в якості дистриб'юторів поліграфії, та холодній погоді передостаннього тижня грудня, фінансування штабів стрімко впало, подекуди взагалі припинилося. Втім, класична агітація за кандидатів через біл-борди, засоби масової інформації, публічні заходи розважального змісту традиційно продовжують використовуватися. Кандидати, або їх довірені особи активно проводять зустрічі з трудовими колективами та студентами вищих навчальних закладів, участь у яких подекуди є примусовою.

До агітації виборців активно залучаються представники органів місцевого самоврядування. Їхнім завданням є забезпечення високого результату кандидатів в регіоні. Нагородою за хорошу роботу стане місце в списках до рад на найближчих місцевих виборах, що заплановані на 30 травня 2010 року.

До роботи виборчих штабів найбільш рейтингових кандидатів залучаються не тільки партійні функціонери та лідери, а й наймані працівники, які чисельністю переважають місцевих партійних

діячів. Цей підхід свідчить про пріоритетність технологічної складової ведення виборчої кампанії та слабку організаційну спроможність партійних осередків.

Особливості агітації та регіональна специфіка

Захід

(Закарпатська, Волинська, Івано-Франківська, Чернівецька, Львівська, Рівненська, Хмельницька, Тернопільська області)

Штабами Тимошенко здійснюється три інформаційно-просвітницькі проекти, що спрямовані на просвіту виборців («Агітаційна хата», «Коло друзів», «Коло одностудів»), що спрямовані на інформування населення про те виборчої програми кандидата; роз'яснення постанови Кабінету міністрів України щодо приватизації землі та отримання актів на власність (в першому звіті ГМ ОПОРА визнано підкупом виборців); опитування «За кого голосуватимете?», що має ознаки прямої агітації.

Західні регіони відвідують всі кандидати, втім, чинний Президент зазвичай поєднує робочий візит та зустрічі з виборцями, на яких його супроводжують губернатори, представники органів місцевого самоврядування. Під час першої половини дня виступи Президента не є агітаційними, а в другій - В.Ющенко презентує свою виборчу програму. Фактично чинний Президент здійснює свої візити в рамках кампанії за кошти платників податків.

В вищезазначених регіонах масово розповсюджують плакати від Народної Самооборони та газети, що нагадують виборцям про колишні судимості кандидата В.Януковича. Крім того, народний депутат М.Катеринчук закликає підтримувати чинного прем'єр-міністра та розповідає про політичну змову між В.Януковичем та В.Ющенко, чим намагається знизити рейтинг діючого Президента. Також до агітаційних методів, що можуть зашкодити підтримці кандидата можна віднести розповсюдження книжки «Знамениті євреї України», в якій однієї з ключових персонажів є А.Яценюк.

В ряді західних регіонів України штабом А.Яценюка було згорнуто вуличну агітацію та заявлено про перехід до формату кампанії «від дверей до дверей». Такий тип агітації в цій частині країни найактивніше проводять Ю.Тимошенко, О.Тягнибок, Ю.Костенко, в меншій мірі В.Янукович і В.Литвин.

О.Мороз розпочав активніше вести власну кампанію, в основі якої засудження дій Уряду та чинного Президента, соціального характеру інформаційні матеріали (про шкідливі добавки в продуктах харчування, дорожньо-транспортні правопорушення).

Крім того, кандидати продовжують щедро обдаровувати виборців подарунками. Так, представники Партії Регіонів Г.Герман та Б.Колесніков презентували новий рояль марки STEINWAY&SONS Львівській національній музичній академії ім. М.Лисенка. Вартість цієї марки музичного інструменту залежно від моделі коливається від 50 000 до 1млн. 200 000 євро. О.Литвин вручав на зустрічі з молоддю авторське видання «Історія України» з власним автографом. Штабом О.Тягнибока трьом лікарням Рівненської області було надано дороге медичне обладнання, що зі слів представників кандидата проплачувалося з виборчого фонду.

Спостерігачами ОПОРИ в Чернівецькій області зафіксовано роздачу календарів та листівок з зображенням Божої Матері та Ісуса Христа, на звороті яких розміщено логотип Партії Регіонів. Якщо для світського виборця викинути листівку до смітника не є проблемою, то віруюча людина не зможе цього зробити.

Схід

(Луганська, Харківська, Донецька області)

У Східних регіонах України до ведення передвиборчої агітації кандидатами Ю.Тимошенко та В.Януковичем активно залучаються місцеві лідери думки: представники ВНЗ та місцевої влади, керівники підприємств. Активно східні регіони України відвідують народні депутати. Втім, підтримка інтелігенцією кандидатів є досить хиткою. Наприклад, на Луганщині відбуваються заходи, в рамках яких представники місцевої інтелігенції підтримують В.Януковича, а вже на наступному тижні - Ю.Тимошенко.

Особливу ставку на мобілізацію своєї електоральної групи у вище зазначених регіонах роблять штаби В.Януковича. Метою представників кандидату є привести на виборчі дільниці всіх, хто підтримує лідера ПРУ, не втративши жодного голосу. Тому активно розгорнуто кампанію «від дверей до дверей», в рамках якої агітатори збирають інформацію щодо точності даних громадян у списку виборців, фіксують осіб, що голосуватимуть на дому та закликають взяти участь у виборах.

Штаб Ю.Тимошенко мобілізує інтелігенцію та адресно працює з професійними спілками, соціальними групами, організовує круглі столи, експертні обговорення місцевих та національних тем, організовує масові заходи на кшталт форуму «Народні збори Донеччини». Під час візиту до Маріуполя депутат Н.Королевська вручила 37 комплектів ключів від квартир, що були побудовані за кошт державної програми. Хоча прямих закликів голосувати за чинного Прем'єр-міністра не було, пані Королевську представляли як керівника виборчої кампанії Ю.Тимошенко. Також нею в м.Мангуш були вручені акти на власність земельними ділянками.

Активно використовується чорний PR та нищення біл-бордів В.Ющенка та Ю.Тимошенко. Зовнішні носії реклами з зображенням обох кандидатів закидаються фарбою синього кольору. А особливу увагу спостерігачі ОПОРИ звернули на газету «Регион Донбасс», що розповсюджується з наметів Партії Регіонів в Донецькій області. Видання вийшло накладом 100 000 екземплярів, а ключовим його матеріалом є стаття під назвою «Юлино братство: заставь дуру Богу молиться» з зображенням кандидата Ю.Тимошенко біля Стіни плачу в Єрусалимі. У Харківській області розповсюджуються схожі матеріали: «БЮТ предлагает льготы тем, кто стрелял в спины советских солдат». В той же час, в наметах БЮТ з'явилися листівки: «Кримінальні авторитети їдуть в Україну допомагати Януковичу».

Регіональними гаслами на території східних регіонів України вирізняються кандидати В.Янукович (наприклад: «Один народ – дві мови»), І.Боголовська («Україні потрібен харківський Президент!») Паркани Луганщини в ніч з 3 на 4 грудня прикрасили написи: «Юля+Путін=Донбас». В центрі ж самого Луганська організацією «Молода гвардія» розпочато збір підписів під зверненням до кандидата В.Януковича щодо забезпечення регіонального самоврядування, надання статусу другої державної російській мові, припинення «фальсифікації» української історії.

Північ

(Чернігівська, Житомирська, Сумська, Київська області та місто Київ)

Агітатори С.Тігіпка, О.Тягнибока та А.Яценюка пропонують заповнити «анкети прихильників» та долучитися до участі у кампанії. Таким чином громадяни можуть стати неформальними агітаторами.

В агітаційних наметах В.Януковича (особливо поширено в м. Києві) можна написати відгук та зауваження щодо програми кандидата і залишити свої контактні дані. Активісти кандидата обіцяють, що до виборця прийдуть додому чи зателефонують за особистим номером та аргументують, чому позиція кандидата щодо програми є слушною. Під час поквартирного обходу, представниками Партії Регіонів (Житомирська область) збирається інформація про пенсіонерів, ветеранів війни, малозабезпечених та студентів. Також в центральних регіонах України кампанію «від дверей до дверей» активно проводять штаби Ю.Тимошенко (за винятком Чернігівської області), під час якої агітують та опитують мешканців щодо поінформованості про надбання очільниці Уряду.

Унікальними гаслами центральних регіонів є: проти Тимошенко – «Вона працює для себе, а ми – для людей» (ПРУ); «Враг не пройде» та «Януковичу не бачь там!» (БЮТ).

Особливими цільовими групами вищезазначених регіонів Ю.Тимошенко та В.Януковича є освітяни і лікарі, а у С.Тігіпка – підприємці; зі студентами найактивніше працюють Ю.Тимошенко, О.Тягнибок, В.Ющенко, В.Янукович, А.Яценюк, В.Литвин; з пенсіонерами – О.Мороз, П.Симоненко, Ю.Тимошенко, В.Янукович піднімаючи питання соціальних пільг.

Південь

(Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька області, АР Крим та місто Севастополь)

В південних регіонах України окрім традиційної агітації (намети, біл-борди, реклама в ЗМІ) найбільш рейтингові кандидати Ю.Тимошенко та В.Янукович проводять кампанію «від дверей до дверей». ГО «Спілка молоді регіонів», долучаючись до виборчої кампанії, проводить автопробіг, в рамках якої працює з ровесниками, яких переконує голосувати за В.Януковича.

Особливий статус АР Крим став предметом дискусії для двох кандидатів: О.Тягнибока та В.Литвина. Якщо лідер ВО «Свобода» заявляє, що причина нестабільності та основа для конфліктів в Криму є статус автономії та пропонує перетворити півострів на звичайну область, то В.Литвин обіцяє розширити її права, наповнивши реальним змістом.

В Одесі продовжується кампанія проти Ю.Тимошенко та В.Ющенка, що ініційована прихильниками В.Януковича. Масово розповсюджуються листівки з гаслами: «Помаранчевий не відмивається», «Сьогодні НАТО – завтра війна з Росією», «Помаранчеві сподіваються купити тебе за безцінь», «Завтра тебе змусять молитися чужому Богу», «Наші діди гинули від рук бандерівців», «Завтра вони поженуть твого сина на війну».

Центр

(Дніпропетровська, Полтавська, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська області)

Особливістю ведення агітації у центральних регіонах є те, що до пари лідерів (В.Янукович, Ю.Тимошенко) у кампанії «від дверей до дверей» долучилась Комуністична партія України. ПРУ проводить по квартирне опитування «За кого будете голосувати?» та роздають агітаційні газети «Народна правда». Прибічники В.Ющенка збирають підписи під президентським проектом Конституції. Регіонали роздають «Лист до брата», де пишеться про те, що «помаранчеві нав'язують мешканцям області свою національність, мову, релігію», що на думку спостерігачів ОПОРІ є прикладом штучного нагнітання розколу суспільства.

В Полтаві та Кременчуці невідомі особи обходять квартири та представляються «від Черновецького» (чинний мер міста Києва). Вони цікавляться малозабезпеченими, пенсіонерами та кажуть, що «нужденним» буде надаватися матеріальна допомога. Цей факт важко пов'язати з конкретним кандидатом, адже, під час візитів громадян не намагаються ні за кого агітувати.

Робота Органів ведення Державного реєстру виборців

За оцінками спостерігачів Громадянської мережі ОПОРА Органи ведення Державного реєстру виборців загалом працюють на задовільному рівні. ОВР, що у виборчий період перевантажені роботою над виправленнями неточностей у Реєстрі, в умовах недостатнього матеріально-технічного забезпечення змушені продовжити прийом громадян, подекуди, до 24:00. Втім, працівники органу потребують додаткової правової просвіти. Зауваження спостерігачів в першу чергу стосуються незнання чинного законодавства щодо прав громадян та журналістів на доступ до інформації. Працівники інколи відмовляють надавати інформацію щодо кількості звернень громадян, що на їх думку є розголошенням персональних даних.

Спостерігаючи за проведенням виборів на пост Президента України Громадянська мережа ОПОРА здійснює моніторинг роботи органів ведення Державного реєстру виборців. Від нього залежить якість списків виборців – одного з найважливіших виборчих документів. Довготермінові спостерігачі ОПОРИ звертались до всіх органів ведення Державного реєстру виборців щодо надання відомостей про кількість осіб, котрі звернулись до них з 15 вересня (кінець первинного уточнення Реєстру) до 19 жовтня (офіційний початок виборчої кампанії); від 19 жовтня до 27 листопада (перший місяць кампанії). Змушені констатувати, що Органи ведення Державного реєстру виборців укомплектовані непрофесійними працівниками. Менше половини (з 775 ОВР) надали інформацію, керуючись чинним законодавством України. Переважна ж більшість керівників ОВР посилялися на незаконність розголошення особистих даних, хоча інформація жодним чином не стосувалася останніх.

Активність виборців

Ситуація у різних регіонах України є відмінною. В місті Запоріжжя в перший період звернулось до органів ведення Реєстру на 36% більше виборців ніж в другий, а по області цей показник становив 43%. По місту Львів в другий період звернулось на 29% виборців менше, а по області на 10% менше. В Черкаській області активність спала на 25%. В Кіровоградській області на 56% зменшилась активність виборців, в Тернопільській області - на 85%, у Волинській області - на 39% в період з 19 жовтня по 27 листопада. По місту ж Луганську активність навпаки зросла на 114% порівняно з початком виборів; в Херсонській області - на 162%. Таку явку можна пояснити масштабною «кампанією від дверей до дверей» прихильників кандидата на пост Президента України Віктора Януковича, які спонукали виборців, що будуть голосувати за нього перевірити свої дані в Реєстрі.

Доступність органів ведення Державного реєстру виборців

Доступ в приміщення органів ведення Реєстру штучно обмежується в Полтавській та Дніпропетровській областях. Проте, там же затверджено і подовжені графіки роботи ОВР, до 24.00 - Полтавська обл., до 22.00 - Чернівецька область та у вихідні дні в Одеській і Волинській областях. Було зафіксовано перевірки роботи органів ведення Реєстру Службою безпеки України в Львівській та Миколаївській областях без обґрунтування підстав для таких крайніх заходів.

Матеріальне забезпечення

За матеріальне забезпечення Органів ведення Реєстру відповідають органи місцевого самоврядування та райдержадміністрації. Загальний стан матеріально-технічного та фінансового забезпечення можна назвати задовільним. Практично всі органи ведення Реєстру забезпечені всім необхідним для здійснення своєї діяльності.

Втім є винятки. Незадовільний стан фінансового та матеріально-технічного забезпечення Органу ведення Реєстру Ужгородської РДА, де за несплату послуг відключили телефонну лінію. В ОВР Київської області є деякі проблеми з програмним забезпеченням. Органи ведення Реєстру міста Києва (ТВО №№ 215, 216, 217) отримують матеріальну допомогу у вигляді канцелярських товарів від кандидатів на пост Президента України. В ОВР Рівненської міської ради замість 7 працівників в штаті - лише троє. В Жмеринському міському ОВР вже майже місяць працює 1 працівник, начальник та другий працівник звільнились.